

TALABALARDA KASBIY AXLOQNI RIVOJLANTIRISHNING TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Xalilov Raufjon Rahimjon o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

ulashmustafojev1957@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15544918>

Annotatsiya: Ushbu maqola, talabalar orasida kasbiy axloqni rivojlantirish va takomillashtirish metodikasini o'rganishga bag'ishlangan. Axloqiy qadriyatlar, kasbiy faoliyatda muhim rol o'ynaydi va talabalar uchun professional muvaffaqiyatning asosi hisoblanadi. Maqolada, talabalarning kasbiy axloqiy me'yorlari, ularning shakllanishi va rivojlanishi jarayonida ta'lim muassasalari, oila va jamiyatning ahamiyati haqida batafsil ma'lumot berilgan. Shuningdek, kasbiy axloqni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv ta'lim uslublari va psixologik treninglarning roli ko'rsatilgan. Soha mutaxassislari va olimlar tomonidan ishlab chiqilgan yangi metodikalar va innovatsion yondashuvlar yordamida talabalar orasida axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash hamda ularni amaliyotga tadbqiq etish bo'yicha misollar keltirilgan.

Maqolaning ahamiyati shundaki, u nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham kasbiy axloqni rivojlantirishga qaratilgan yangi yondashuvlarni taklif etadi va bu yo'nalishda qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazishga ilhom beradi.

Kalit so'zlar: Kasbiy axloq, rivojlantirish metodikasi, professionalizm, etika, axloqiy qadriyatlarm, ta'lim jarayoni, o'qitish usullari, kasbiy tayyorgarlik, innovatsion metodlar.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarda faqat ilmiy-nazariy bilimlarni rivojlantirish emas, balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar bilan qurollangan, o'z kasbiga ijtimoiy mas'uliyat, halollik va etik tamoyillar nuqtayi nazaridan yondasha oladigan shaxslarni tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday ehtiyoj, avvalo, mehnat bozori va jahon talablari bilan ham bog'liq. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar, ijtimoiy soha, jamoat tashkilotlari, davlat idoralari – barchasi mehnatkashning professional mahorati bilan bir qatorda uning kasbiy axloqiy mezonlarga sodiqligini ham e'tiborga oladi. Ayniqsa, talabalarni kelajakda o'z mutaxassisligi doirasida ijtimoiy mas'uliyatli faoliyatga, mehnat jamoasidagi munosabatlarda adolat, insonparvarlik, qonunlarga va axloqiy me'yorlarga sodiq bo'lishga yo'naltirish – oliy ta'lim muassasalari zimmasiga yuklangan asosiy vazifalardan biridir. Biroq, bu jarayon faqat nazariy ma'ruzalarda axloq tushunchalarini yoritish bilan kifoyalanmaydi. Talabalarda kasbiy axloqni rivojlantirishni metodik jihatdan takomillashtirish, dars, amaliy mashg'ulot, loyihalar, hamkorlik muhitini rejalashtirish masalasi ustuvor ahamiyatga ega.

Kasbiy axloq – bu kasbiy faoliyatda odob-axloq qoidalariga, ijtimoiy-etik normalarga rioya qilish, shuningdek, mehnat jamoasi, ish beruvchi va mijozlarga, atrof-muhitga halollik, shaffoflik, javobgarlik bilan yondashish tamoyillarini o'z ichiga oluvchi hodisadir [1]. Mazkur tushunchaning muhim komponentlari: Axloqiy tamoyillar: Vijdon, halollik, adolat, xushmuomala bo'lish, hamkorlarga hurmat, ijtimoiy mas'uliyat.

Me'yor va talablar: Kasb doirasida belgilangan ichki nizom, kasbiy kodeks, qonunchilikka sodiqlik, o'z ustidan nazorat.

Psixologik omillar: Shaxsiy xulq-atvorni boshqarish, o'zini tuta bilish, nizolarga madaniy yondashish, stresslarga chidamlilik.

Kasbiy axloq talabalarga nega kerak? Talaba endigina o'qishni tugallab, amaliy faoliyatni boshlashi bilanoq ish jamoasiga qo'shiladi, mijozlar yoki ish beruvchi bilan munosabatda bo'ladi, axloqiy va huquqiy mas'uliyat bilan yuzma-yuz keladi. Agar unda kasbiy axloq yetarlicha shakllanmagan bo'lsa, qonunbuzarlik, ma'nan nopok xatti-harakatlar, korrupsiyaga moyillik, jamoadagi nizolar, mijozlar bilan muammolar kuchayishi mumkin. Shu sababli, talabalarni to'g'ri kasbiy xulq me'yorlariga yo'naltirish – oliy ta'limning bosh ustuvorlaridan biri [2].

Zamonaviy talimdagi o'ziga xos yondashuvlar. Zamonaviy ta'lim asosiy e'tiborni ijtimoiy va pedagogik hamkorlik muhitiga, interfaol metodlarga, loyiha va muammoli ta'lim shakllariga qaratadi. Talabalarining kasbiy axloqini rivojlantirishda ham aynan shu yondashuvlar yanada samarali bo'lib, ular nazariy bilimni hayotiy va real kasbiy vaziyatlarda sinab ko'rish, ijtimoiy-axloqiy dilemma va mas'uliyatni idrok etish imkonini beradi. Talabalarda kasbiy axloqni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zarurati. An'anaviy yondashuvlarning cheklanganligi. O'qish jarayonida faqat ma'ruzalar, kitoblardan "axloq tushunchasi" haqida o'qish, bir-ikki umumiy ma'ruzaga tiqin qilish orqali talabaning kasbiy axloqi shakllanishiga ishonish – hozirgi davr talablari nuqtayi nazaridan yetarli emas. Talabaning shaxsiy "axloqiy men"i, xulq-atvori, psixologik-didaktik tayyorgarligi amaliy mashg'ulotlarda, loyihalarda, jamoaviy ishda, real hayotiy situatsiyalarda aniq namoyon bo'ladi. Shu bois, an'anaviy ma'ruza va nazariy fanlar bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy metodik yondashuvlarni takomillashtirish zarur [3].

Raqobatbardosh kadrlar tayyorlash. Globallashuv sharoitida xalqaro bozorda ham raqobatbardosh, mas'uliyatli, halol, chukur bilimli, umuminsoniy qadriyatlarga mos mutaxassisga talab ortib bormoqda. Bunday kadrlarni tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasasi esa kasbga oid texnik yoki gumanitar bilimlarni bermak bilan birga, talabaning shaxs sifatida axloqiy jihatdan ham komil bo'lishiga e'tibor qaratishi lozim. Kasbiy axloqni shakllantirish metodikasini takomillashtirish – shunga xizmat qiladi.

Ijtimoiy barqarorlik va mas'uliyatli munosabat. Oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari jamiyatning turli sohalarida ishlashadi: davlat xizmati, biznes, ishlab chiqarish, ta'lim, tibbiyot va boshqalar. Agar har bir sohada kasbiy axloq printsiplariga sodiq, ijodiy va halol ish tutadigan xodimlar ko'paysa, ijtimoiy barqarorlik, qonuniylik, etika me'yorlari mustahkamlanadi. Demak, talabalik davrida bu masalaga jiddiy e'tibor qaratsa, jamiyat rivojiga ham katta hissa qo'shilishi mumkin [4].

Talabalarda kasbiy axloqni rivojlantirishning takomillashtirilgan metodikasi.

Kasbiy axloqni rivojlantirishning takomillashtirilgan metodikasi bir necha mustahkam negizga asoslanadi. Quyida bunday negizlarning har biri tahlil qilinadi.

Interfaol o'qitish va bahs-munozaralar. Munozara, bahs va "aqliy hujum". Talaba kasbiy axloq masalasini faqat kitobdan "axloq qoidalari"ni o'qib emas, balki o'zi bahs etib, muqobil fikrlarni eshitib, "Bu vaziyatda nechun bunday xulq to'g'ri, boshqasi esa xato?" kabi savollarga javob izlash orqali chuqurroq tushunadi. Interfaol metodlar bahslarni jonlantiradi, talaba tanqidiy fikrlash, dalil keltirish, tanqidga to'g'ri munosabatda bo'lish, boshqalarning nazarini inobatga olish kabi fazilatlarini egallaydi.

Rol o'yinlari (role-playing). Bu yondashuvda talabalar kasbiy faoliyatdagi turli axloqiy dilemmalarni simulyatsiya qiladi. Masalan, "ish beruvchi – ishchi" munosabati, "mijoz – xodim" mojarosi yoki "tejamkorlikmi yoki sifat?" kabi muammolarni jonli sahna ko'rinishi tarzida ijro

etishadi. Bunda kasbiy axloq bo'yicha qaror qabul qilishda halollik, odillik, mas'uliyat kabi tamoyillarni to'g'ridan-to'g'ri boshdan kechiradilar.

Loyiha (Project-based) usuli. Mazkur usulda talabalar kasbiy axloq bilan bog'liq real vazifalarni jamoaviy ravishda bajaradilar, masalan, "Korrupsiyaga qarshi xatti-harakatlar konsepsiyasi", "Xodimlar uchun axloq kodeksi loyihasi", "Ko'ngilli (volontyor) faoliyat etikasini rivojlantirish" kabi mavzularda ijodiy ishlashlari mumkin. Bu jarayonda nafaqat mazmun, balki loyihaning halollik, adolat va jamoaviy manfaat tamoyillariga mosligi ham baholanadi [5].

Muammoli vaziyatlar (case-study). Talabalarga real yoki shunga yaqin amaliy holatni ko'rib chiqish, tahlil qilish, tavsiyalar ishlab chiqish vazifasi topshiriladi. Muammoning mohiyatida kasbiy axloq bo'yicha qaror qabul qilish zarurati bo'lishi mumkin: masalan, ishlab chiqarishdagi texnik nosozliklarni yashirish yoki oshkor qilish, mijozga noto'g'ri ma'lumot berish yoki rostini aytish kabi. Talabalar guruh bo'lib masalani o'rganishadi, me'yoriy hujjatlar va axloqiy tamoyillarga tayangan holda yechim taklif qilishadi.

Mentorlik va axloqiy tarbiya mashg'ulotlari. Har bir talabaning kasbiy o'sishini nazorat qiluvchi, yo'naltiruvchi mentor (yoki ustoz) bo'lsa, u muntazam ravishda talabaning ahloqiy qarashlari, kasbiy mahoratini baholab, kerakli maslahat va ko'makni berib turadi. Mentor nafaqat ilmiy, balki ma'naviy-axloqiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha mas'ul bo'ladi.

Ma'naviy treninglar va davra suhbatlari. Maxsus tashkil etiladigan 2-3 soatlik treninglarda kasbiy axloq masalalari, adolat, korrupsiyaga qarshi kurash, burch va mas'uliyat, jamoaviy birdamlik, atrof-muhitga e'tibor kabi mavzular muhokama qilinadi. Talabalar o'z fikrini erkin bildirib, bahsda qatnashadi, murakkab vaziyatlarda ustoz, psixolog yoki amaliyotchi mutaxassisning izohlarini eshitishadi. Bunday jarayon talabalarning shaxsiy xulq-atvorini boshqarish, ichki e'tiqodni mustahkamlash uchun yordam beradi.

Onlayn trening va vebinarlar. Zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda kasbiy axloq mavzusida onlayn seminarlar, masofaviy treninglar, vebinarlar uyushtirish mumkin. Bu usul ayniqsa pandemiya yoki masofaviy ta'lim sharoitida hamkasblar bilan tajriba almashish, xorijiy mutaxassislarni jalb qilishda qulay.

Axborot-resurs markazlari. Talabalar uchun zamonaviy platformalar, elektron kutubxonalar, videoroliklar, kasbiy etika bo'yicha qo'llanmalar, kasbiy kodekslar jamlangan onlayn-resurslar tayyorlash maqsadga muvofiq. Bu resurslardan mustaqil foydalanish, taqqosiy tahlil qilish, muhokama qilish natijasida talaba o'z "kasbiy axloq pasporti"ni rivojlantirishi mumkin.

Xulosa. Yuqoridagi mulohazalardan xulosa qilish mumkinki, talabalarda kasbiy axloqni rivojlantirish, uni zamon talablariga mos ravishda takomillashtirish metodikasi – hozirgi ta'lim jarayonining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. An'anaviy ma'nodagi "axloq darslari" yoki "etika fanlari"ning doirasi torligi bu jarayonni samarasiz qilishi mumkin. Zamonaviy yondashuvlar – interfaol metodlar, loyihaviy o'qitish, muammoli ta'lim, mentorlik, onlayn platformalar va ijtimoiy-faol muhit – kasbiy axloqni shakllantirishda ta'sirchan vositalardir. Shunday qilib, talabaning jamiyat oldidagi burchi, kasbga oid o'z mas'uliyati, odil va halol faoliyat yuritish istagi – bularning barchasi puxta nazariy va amaliy tayyorgarlik, metodik yondashuvlarning takomillashuvi natijasida ro'yobga chiqadi. Takomillashtirilgan metodika shu jarayonda asosiy "kalit" bo'lib xizmat qiladi. Ilm-fan, o'qituvchilar malakasi, talabalarning faolligi, mehnat bozorining real ehtiyojlari uyg'unlashgan holda olg'a borgan

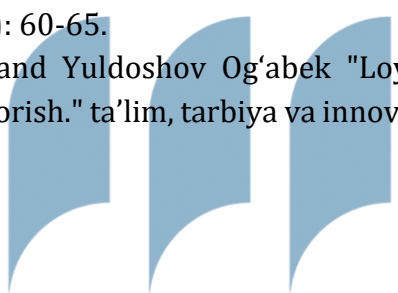
taqdirda, kasbiy axloq ham kuchli shakllanadi, jamiyat farovonligi va barqaror taraqqiyotiga yo'l ochiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aliqulova Nilufar Bahodir qizi. "Shaxsning kasbiy etikasi va individual xususiyatlar." Конференция состоялась 5 марта 2022 года на базе Ташкентского государственного стоматологического института по адресу: Республика Узбекистан, 100047,
2. Maxmudov R. "Yoshlarda kasbiy ma'naviyat va huquqiy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik asoslari." harbiy pedagog 1.2 (2024): 1-6.
3. Sobotjonova Kamola. "Ommaviy madaniyat" va milliy qadriyat." International Conference on Economics, Finance, Banking and Management. 2025.
4. Yulchiyeva Dildora Xabibullayevna. "Oiladagi barqaror ijtimoiy muhit shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-pedagogik omillar." models and methods for increasing the efficiency of innovative research 4.37 (2024): 60-65.
5. Mehmonov Mashhurbek and Yuldoshov Og'abek "Loyihaga asoslangan o'qitish usuli orqali ta'lim jarayonlarini olib borish." ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1.5 (2025): 106-110.

INNOVATIVE
ACADEMY